

Lehdistö keskusteluun osallistujana

Joukkotiedotus on osa yhteiskunnallista keskustelua ja lehdistö osa joukkotiedotusta. Lehdistön kiinnostus alkoholiin on luonnollista, koska alkoholin asema on niin polttava, että se on jatkuvasti otettava huomioon. Lisäksi alkoholi ja sen haitat on myyvä aihepiiri, lukijaa kiinnostava.

Lehdistön kirjoittelun voi olettaa seuraavan yleistä keskustelua, keskittyvän tiettyihin ajankohtiin ja teemoihin. Näin siitakin huolimatta, että lehdistön tulisi pyrkiä muusta riippumatta ennakoimaan, jäsentämään ja luomaan yhteiskunnallista keskustelua. Voidaan esittää väittämä, jonka mukaan alkoholikysymyksen käsittelyssä Suomen lehdistö todennäköisimmin keskittyy ennen muuta helpoimmin näkyviin seikkoihin ja alkoholipoliittisen todellisuuden, kuten kulutuksen ja haittojen kasvun, sekä erilaisten rutiinimaisten tapahtumien (esim. raittiusviikojen) kuvaamiseen. Tämä aiheuttaa kirjoittelun määrässä ja sisällössä jaksottaisuutta ja keskittymistä alkoholikysymyksen kehittymisen mukaisesti.

Lehdistön alkoholipoliittisen kirjoittelun määrän ja sisällön selvittämiseksi käynnistettiin Alkoholitutkimussäätiön toimesta vuoden 1975 lopulla tutkimus yhteistyössä Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen kanssa. Tässä artikkelissa julkistetaan tutkimuksen keskeisimpiä havaintoja. Tutkimukseen liittyvät tekniset osat ja perustelut erilaisille valinnoille on esitetty säätiölle jätetyssä ra-

portissa (Jokelin 1977), tässä niitä selvitetään vain lyhyesti.

Tutkimuksen kohteena oli lehdistön kirjoittelu vuosina 1951–1975. Sodanjälkeiset muutamat vuodet jätettiin analyysin ulkopuolelle, koska niiden katsottiin olleen poikkeuksellisia.

Tutkittuja lehtiä oli kaksitoista. Valintakriteerinä oli ottaa mukaan neljän suurimman poliittisen suuntauksen pää-äänenkannattajat sekä kultakin puolueelta suuri maakunnallinen lehti. Tämän lisäksi mukaan otettiin kolme suurinta sitoutumatonta sanomalehteä sekä Ilta-Sanommat.

Tutkimus koski vain lehtien pääkirjoituksia. Lehtien koko sisältö voi olla kantaaottavaa, ja kaikesta tekstistä voidaan tietyin edellytyksin havaita lehden edustamia näkemyksiä, mutta pääkirjoituksissa ne esitetään selkeimmin ja eräällä tavalla legitiiminä. Toisaalta tutkittavia lehtien vuosikertoja kertyi 300, ja pääkirjoitustenkin kokoaminen ja lukeminen aiheutti suunnattomasti työtä (ks. Jokelin 1977, 6–10; Hemánus 1972, 15).

Mukaan otettiin kaikki alkoholia käsittelevät pääkirjoitukset. Pääkirjoitusten suurta määrää (yhteensä 170 908) ajatellen olisi ehkä kannattanut toteuttaa tutkimus jollakin otantamenetelmällä, mutta toisaalta kirjoittelun kasaantuminen olisi silloin saattanut synnyttää vääristymiä. Esimerkiksi keskittyminen vain alkoholipoliittisen keskustelun ja muutosten huippukohtiin olisi esittänyt asenteet liian kärjistyneinä ja kirjoittelun liian runsaana. Aineiston keruuvaihe vei

2/3 koko tutkimusajasta. Tästä oli toisaalta tuloksena täydellinen alkoholipoliittinen pääkirjoitusten arkisto näistä lehdistä. Alkoholiasiaa käsitteleviä pääkirjoituksia löytyi lehdistä yhteensä 1 232 eli 0,7 % kaikista pääkirjoituksista.

Alkoholikirjoittelun määrän kehittyminen

Alkoholipolitiikkaa käsittelevien pääkirjoitusten määrä jakautui hyvin epätasaisesti eri lehtien ja eri vuosien kesken. Toisaalta oli havaittavissa, että tässä epätasaisuudessa oli selvää säännönmukaisuutta eli että joidenkin jaksojen aikana kaikki lehdet lisäsivät tasaisesti kirjoittelumääräänsä (taulukko 1).

1950-luvun alkupuoliskolla kirjoittelun määrä vaihteli vuosittain melkoisesti, mutta oli suhteellisesti ottaen koko ajan saman vuosikymmenen jälkipuoliskon kirjoittelua vilkkaampaa. Vuonna 1960 lehdet lähes vaikenivat alkoholista: kaikkiaan kahdessatoista lehdessä ilmestyi ainoastaan 16 alkoholipääkirjoitusta, mikä oli 0,3 % kaikista pääkirjoituksista. Näistäkin kuudestatoista yhdeksän oli Ilta-Sanomissa ja Demarissa. Neljä lehteä ei julkaissut yhtään varsinaisesti alkoholia käsittelevää pääkirjoitusta.

1960-luvun alkupuoliskolla kirjoittelu oli tasaista, määrältään edellistä vuosikymmentä suurempaa, mutta pääkirjoitusten saatua yleisesti enemmän jalansijaa lehdistä alkoholipääkirjoituksia oli suhteellisesti vähemmän.

Vilkkaimmat alkoholipoliittisen kirjoittelun vuodet olivat 1974 ja 1975, jolloin noin 120 kirjoitusta eli 1,3 % kaikista lehtien pääkirjoituksista käsitteli alkoholia. Vilkkaita kirjoitusvuosia olivat myös alkoholipoliittisen uudistuksen kiivaimmat vuodet 1967 ja 1968 sekä 1970-luvun ensimmäinen puolisko.

Vuodet 1974 ja 1975 jäivät kuitenkin kauas siitä kirjoitteluvilkkaudesta, jota lehdistössä esiintyi 1920-luvulla ja 1930-luvulla. Erkki J. Immosen tekemän tutkimuksen mukaan kieltolain aikana 1919–31 viiden tarkastellun lehden pää-

Taulukko 1. Alkoholipoliittisten pääkirjoitusten määrä ja osuus kaikista pääkirjoituksista kahdessa-toista päivälehdessä sekä alkoholin kulutus 100-prosenttisena alkoholina¹ vuosina 1951–1975

vuosi	alkoholi- poliittiset pääkirjoitukset lkm	osuus kaikista pää- kirjoituksista %	alkoholin kulutus 1
1951	32	0,74	2,58
1952	43	0,97	2,72
1953	33	0,71	2,70
1954	23	0,51	2,74
1955	39	0,87	2,85
1956	24	0,50	2,66
1957	28	0,49	2,49
1958	25	0,46	2,34
1959	31	0,56	2,48
1960	16	0,28	2,67
1961	20	0,35	2,91
1962	23	0,33	3,01
1963	34	0,52	3,06
1964	30	0,44	3,08
1965	31	0,43	3,25
1966	51	0,74	3,41
1967	86	1,09	3,56
1968	83	1,00	3,88
1969	68	0,82	5,69
1970	54	0,59	5,84
1971	89	0,93	6,39
1972	78	0,81	6,80
1973	52	0,57	7,41
1974	120	1,25	8,33
1975	119	1,26	7,94
(yhteensä 1 232) (keskimäärin 0,72)			

¹ Alkoholin kulutus on laskettu 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti. Lähteet: Österberg 1975; Mäkelä & Österberg 1975; Suomen virallinen tilasto 1976 (vuodet 1974 ja 1975).

kirjoituksista peräti 3,8 % käsitteli alkoholia (Immonen 1958). Kieltolain jälkeen kirjoittelu laski suhteellisesti voimakkaasti, mutta oli 1930-luvullakin huomattavasti nykyistä laajempaa (keskimäärin 1,9 %).

Immonen havaitsi suuriakin eroja eri lehtien kirjoittelun määrässä. Keskustapuolueen kieltolakia puoltava Ilkka käsitteli alkoholia peräti 7,1 %:ssa kirjoituksistaan. Hufvudstadsbladet, joka puolestaan vastusti kieltolakia, kirjoitti myös vilkkaasti alkoholista, 4,5 % pääkirjoituksista. Kieltolakiin ja yleensä alkoholiin vähemmän kiihkeästi suhtautuneet Helsingin

Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi kirjoittelivat asiasta selvästi vähemmän (Immonen 1958, 29).

Immonen ei kovinkaan tarkasti eritellyt, mitä lehdet kirjoittivat. Hän jakoi kirjoittelun kuitenkin muutamiiin aiheisiin ja havaitsi, että lainsäädännölliset kysymykset olivat selvästi merkittävien osaryhmä, etenkin kieltolain aikana, jolloin alkoholia käsitteleistä pääkirjoituksista 4/5 puuttui niihin. Kieltolain kumoamisen jälkeen lainsäädäntöä käsiteltiin puolessa relevanteista kirjoituksista. Lainsäädäntöä käsittelevistä pääkirjoituksista oli Immosen mukaan suunnilleen puolet kieltolain kannalla, puolet vastaan (Immonen 58, 32—34).

Valitettavasti Immonen ei kylliksi eritele esimerkiksi sitä, mistä eri lehtien väliset erot johtuivat ja mitä lehdet itse asiassa sanoivat. Puolesta—vastaan-jaottelu ei anna kovinkaan hedelmällistä kuvaa asian käsittelystä. Näin ollen ei ole mahdollista todenperäisesti sanoa näitä kahta tutkimusta vertailemalla, mistä näin suuri määrällinen ero johtuu. Yhteiskunnallinen ilmapiiri oli Immosen tutkimana ajankohtana huomattavasti tuleh-
tuneempi kuin 1950—70-luvulla. Näkökulman tulisi vertailevassa tutkimuksessa olla alkoholipoliittista laajempi.

Alkoholin käsittelystä lehtien pääkirjoituksissa saa paremman kuvan, jos sitä tarkastellaan suhteessa siihen, mitä yhteiskunnassa ja alkoholikäyttäytymisessä tapahtui. Seuraavassa tutkimuksen kohteena ollut aika on jaksoteltu ”alkoholipoliittisen todellisuuden” muuttumisen mukaan viiteen kauteen:

1. Vuodet 1950—59 eli vakiintuneen ilmapiirin kausi, jolloin heti sodan jälkeen hypähtänyt kulutus alkoi tasaantua. Varsinkin vuosikymmenen jälkipuoliskolla ilmapiiri keveni kulutuksen laskiessa.

2. Vuodet 1960—65 eli liberalisoitumisen kausi, jolloin alkoholiin suhtauduttiin selvästi myönteisemmin ja tehtiin lieviä helpotuksia alkoholin saantiin.

3. Vuodet 1966—68 eli alkoholiuudistuksen ja -lain valmistelukausi, jolloin yleisesti suhtauduttiin vapaamielisesti al-

Taulukko 2. Alkoholipoliittisten pääkirjoitusten määrä ja osuus kaikista pääkirjoituksista eri ”ilmapiirikausina” vuosina 1951—1975

kausi	alkoholipoliittiset pääkirjoitukset lkm	osuus kaikista pääkirjoituksista %
1951—59	278	0,63
1960—65	154	0,39
1966—68	220	0,95
1969—73	341	0,74
1974—75	239	1,25

koholiin (yleensä yhteiskunnallisissa kysymyksissä) ja ajettiin jakelun ja myynnin helpottamista ja keskioluen vapauttamista.

4. Vuodet 1969—73 eli kulutuksen nopean nousun kausi, jolloin alkoholin ja ennen muuta keskioluen kulutus nousi huomattavasti. Liberalisoituminen pysähtyi, monet heräsivät heti vaatimaan tiukempaa käytäntöä, osa katsoi nopean nousun olevan luonnollista ja tasaantuvan lähiaikoina.

5. Vuodesta 1974 alkoi tiukentuvan ilmapiirin kausi. Yhä useammat suhtautuvat kielteisesti alkoholin vapaaseen saantiin ja vaativat tiukennuksia jakeluun ja myyntiin.

Taulukosta 2 havaitsee selvästi, että suhteellisesti ottaen 1950-luku ja 1960-luvun alkupuolisko olivat vähäisen kirjoittelun kausia. Ilmapiirin vapautuessa 1960-luvun alkupuolella lehdistö pikku hiljaa jätti pääkirjoituksiinsa alkoholi-kysymyksen rauhaan.

Kun tämän ilmapiirin vallitessa ryhdyttiin sitten valmistelemaan alkoholipoliittista kokonaisuudistusta, lehdet heräsivät, ja tuolloin omistettiin pääkirjoituksista lähes prosentti alkoholikysymykselle. Juuri tuolloin eri komiteat ja tahot julkistivat mietintöjään, ja lehdistö pyrki kommentoimalla niitä vaikuttamaan tulevan lainuudistuksen sisältöön ja laajuuteen.

Vuosina 1969—73 kirjoittelun määrä hieman väheni (vuosina 1966—1968 keskiarvo oli 73 pääkirjoitusta, vuosina 1969—73 keskiarvo laski 68:aan). Näin tapahtui siitäkin huolimatta, että kulutus

alkoi välittömästi uudistuksen jälkeen nousta. Tänä jaksone lehdet kiinnittivät runsaasti huomiota mm. hintapolitiikkaan. Sen sijaan esimerkiksi raittiusliikkeen asioista kirjoitettiin vähemmän; moni lehti jätti 1950-luvulla huomiota herättäneet raittiusviikot ja -kampanjat nyt huomiotta.

Ilmapiirin kiristytessä vuosina 1974—75 ryhdyttiin lehdistössäkkin ottamaan kantaa voimakkaasti ja yhä useammin. Tutkitut kaksitoista lehteä julkaisivat alkoholipoliittisen pääkirjoituksen keskimäärin lähes joka kuukausi. Luonnollisesti kirjoittelu kasaantui sekä eri lehtiin että ajallisesti. Tämän kaltaisessa kasaantumisessa ei sinänsä ole mitään ihmeellistä. Lehdistö reagoi paljolti todellisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin, joskin (pienemmässä määrin) on osaltaan näitä muutoksia luomassa.

Kirjoittelun määrän kehittymisestä voidaan tehdä se havainto, että alkoholist kirjoittelu oli vähäisintä silloin, kun ilmapiiri sitä kohtaan oli vapaamielinen, ja ennen muuta silloin, kun sen vapauttamisprosessi oli aluillaan. Tällöin ei vielä havaittu sen kielteisiä vaikutuksia, jäivät ne sitten väliaikaisiksi tai eivät. Vaikka mielipideilmasto lain valmisteluvaiheessa yleisesti olikin liberalisoitunut, myös kaikki vapauttamisen vastustajien väitteet ja kannattajienkin varaukset tuotiin esiin, jotta olisi voitu pyrkiä kumoamaan ne ja vaikuttaa tulevan lain sisältöön.

Vuosina 1969—73 tapahtunut kirjoittelun hienoinen lasku on ymmärrettävää siinä mielessä, että laki oli laadittu ja siinä suhteessa tilanne oli ohitse. Toisaalta kirjoittelun voimakas lasku tuon jakson lopulla eli vuosina 1972 ja 1973 on jossain määrin yllättävää, koska jo tuolloin kulutuksen jyrkkä nousu monine kielteisine ilmiöineen oli havaittavissa. Kuten taulukosta 1 käy ilmi, 15 vuotta täyttäneitä väestöä kohti laskettu kulutus lähes kaksinkertaistui vuodesta 1968 vuoteen 1973.

Varsinainen herääminen tapahtui vuosina 1974—75. Tuolloin selvästi havaittava yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttuminen vanhoillisemmaksi (mm. alkoholi ja

ennen muuta keskiolut tuli näkyvästi esiin eduskunnassa ja kunnalliselimissä) näkyy myös alkoholikirjoittelun määrässä ja sisällössä. Vaikka ei varsinaisia tutkimuksia olekaan siitä, kuinka lukuisissa (kaikissa?) yhteiskunnallisissa kysymyksissä noina vuosina alkoi tapahtua selvää ilmapiirin tiukkenemista, voidaan olettaa, ettei alkoholi ja suhtautuminen siihen ollut millään tavalla irrallinen ilmiö. Tämänkin tutkimuksen muutamat tulokset päinvastoin osoittavat, että kun yleensä yhteiskunnassa tapahtui muutos vapaamielisempään suuntaan, alkoholi oli (vaikkapa uskonnon, kulttuurin, joukkotiedotuksen ja seksuaalielämän ohella) selvimpiä ja konkreettisimpia vapautumisen alueita.

Lehtien kirjoittelu on heijastellut siis määrällisesti juuri sitä, mitä alkoholikysymyksessä kulloinkin tapahtui. Suhteessa alkoholin kulutuksen kasvuun lehdistön kirjoittelussa on havaittavissa samankaltaista seuraamista. Näin tapahtui ennen muuta 1950-luvulla ja 1960-luvun alkupuolella. Lainuudistuksen valmistelukautena lehtien kirjoittelu nousi varmasti ennen muuta komiteoiden ja eduskuntakäsittelyn vuoksi. Kirjoittelu seurasi kuitenkin kulutuslukujakin, sillä ne nousivat suunnilleen samassa tahdissa.

Huomattavaa kuitenkin on, että tämä sääntö kumoutui uudistuksen jälkeisinä vuosina. Lehtien kirjoittelussa tapahtui vuosina 1971—1973 runsasta laskua, vaikka kulutus nousi jyrkästi. Tämä on varmasti paljolti seurausta siitä, että vaikkakin kulutuslukuja seurattiin tarkasti ja mm. esitettiin jatkuvasti hintojen korotuksen yhteydessä ja perusteluina niille, muunkaltainen alkoholipoliittinen keskustelu väheni. Tällöin mm. rattijuopoudesta, raittiusliikkeestä ja uudistuksen eri seikoista ja vaihtoehdoista puhuttiin vähemmän.

Vuosina 1974—75 kirjoittelun määrän voidaan jälleen katsoa "saavuttaneen" kulutusluvut. Kulutus ja kirjoittelu olivat huipussaan vuonna 1974 ja säilyttivät tason seuraavanakin vuonna.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista kuvata kovin tarkasti kirjoittelun kehittymistä eri lehdissä. Lehtien välillä esiintyi toki huomattaviakin eroja kirjoittelun määrässä, mikä osin johtui lehtien erilaisesta koosta (taulukko 3).

Ilta-Sanomat erottuu selvästi eniten alkoholia käsitteleviä pääkirjoituksia julkaisseeksi lehdeksi sekä absoluuttisesti että suhteessa sen kaikkiin pääkirjoituksiin. Kansandemokraattiset lehdet ja keskustapuolueen Suomenmaa kirjoittivat harvoin alkoholista pääkirjoituspalstoiltaan, sen sijaan keskustapuolueen maakuntalehdessä Savon Sanomissa tällainen kirjoittelu oli vilkasta.

Kirjoittelun määrän kehitys seurasi eri lehdissä päälinjoiltaan jo aiemmin selostettua suuntausta. Kirjoittelun määrässä tapahtui 1960-luvun lopulla suuri hyppäys, ja huippu saavutettiin 1974—1975.

Yleisesti ottaen tässä tutkimuksessa ei eri poliittisten suuntien ja toisaalta pääkaupunki- ja maaseutulehtien välillä havaittu ”perustavaa laatua” olevia eroja, mikä on ehkä hieman yllättävää tämänkaltaisen yhteiskunnallisen kysymyksen käsittelyssä.

Alkoholikirjoittelun virikkeet

Aineistoa on seuraavassa pyritty luokittelemaan sen perusteella, mikä seikka tai tapahtuma on antanut aiheen, ”kimmokkeen” tai virikkeen pääkirjoitukseen. Jaottelu ei perustu siihen, mitä aiheita tai teemoja kirjoituksissa käsiteltiin, vaan siihen, mikä oli saanut lehden kirjoittamaan alkoholista juuri tuona hetkenä. Tässäkin lienee syytä huomauttaa, etteivät lehdet tai niiden päätoimittajat (tai artikkelitoimittajat) kirjoita läheskään kaikkia pääkirjoituksia, vaan runsaasti materiaalia tulee lehden ulkopuolelta erilaisilta artikkelitoimistoilta, painostusryhmiltä ja asiantuntijoilta. Esimerkiksi puoluelehdissä on tavanomaista, että puolueen johtohenkilöt ja asiantuntijat kirjoittavat ”puolivirallisia” pääkirjoi-

Taulukko 3. Alkoholipoliittisten pääkirjoitusten määrä ja suhteellinen osuus kaikista pääkirjoituksista tutkituissa lehdissä vuosina 1951—1975

lehti	alkoholi- poliittiset pääkirjoitukset lkm	osuus kaikista pääkirjoi- tuksista %
Ilta-Sanomat (sit.)	194	1,49
Savon Sanomat (kesk.)	161	1,04
Turun Sanomat (sit.)	140	0,97
Eteenpäin (sd.)	79	0,82
Helsingin Sano- mat (sit.)	164	0,81
Aamulehti (kok.)	131	0,76
Kaleva (sit.)	63	0,59
Uusi Suomi (kok.)	95	0,54
Demari (sd.)	78	0,44
Suomenmaa (kesk.)	51	0,42
Kansan Uutiset (kd.)	54	0,38
Kansan Tahto (kd.)	22	0,26

tuksia. Näin ollen eräissä tapauksissa ei varsinainen tapahtuma olisi aiheuttanut kirjoitusta, ellei lehteä olisi lähestynyt artikkelillaan jokin sen luottamusta nauttiva taho.

Kirjoittelua aiheuttaneiden tapausten kartoittamisessa on lähdetty aineistosta käsin. Ei siis ole pyritty ensin tekemään kaiken kattavaa luetteloa siitä, mitä alkoholiin liittyvää Suomessa on tapahtunut, vaan katsottu, mihin tapauksiin lehdet ovat vuosien varrella kohdistaneet huomiotaan.

Luokittelu on pyritty tekemään verrattain varovaisesti. Useissa kirjoituksissa ei ole ollut mitään aivan selvää tapausta tai aina ei ole mainittu mitään ajankohtaista seikkaa. Kirjoitukset ovat syntyneet ”yleisestä keskustelutilanteesta”. Epävarmat tapaukset (esim. ei viitettä tai mahdollisesti viite moneen eri tapahtumaan) on sijoitettu muut-luokkaan. Taulukon 4 eri kohdat lienevät verrattain selkeät. Monissa kirjoituksissa virike on suoraan mainittu, jotkut on pystytty päättelemään kirjoituksen ajankohdasta, esim. raittiusviikot, lakien käsittelyt jne.

Kirjoituksista luokiteltiin edellä mainittuun tapaan 90 %. Loput olivat yksittäistapauksia tai kyseinen virike esiintyi

vain pari kertaa. Eräissä tapauksissa ei voitu päätellä, mikä oli saanut lehden kirjoittamaan. Tällöin syyt voivat olla ääritapauksessa vaikkapa päätoimittajan henkilökohtaiset kokemukset tai muiden ”hyvien aiheiden” puute. Taulukosta 4 ilmenevät kuitenkin oleelliset virikeryh-mät.

Suurin kirjoitteluun johtanut ryhmä oli erilaisten tilastojen ja tutkimusten julkis-taminen: 15 % kaikesta alkoholikirjoitte-lusta. Tilastoista valtaosa oli anniskelu-, myynti-, rattijuoppous- ja rikollisuusti-lastoja. Tähän ryhmään sijoitettiin myös Alkon vuosikertomukset, joissa näitä ti-lastoja on julkaistu. Tutkimuksia käsitel-tiin 48 pääkirjoituksessa. Niistä suuri osa oli Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijoiden selvityksiä.

Erilaisten onnettomuuksien raportointi ja kuvaaminen on ollut lehdistössä varsin runsasta. Alkoholiasiantuntevistä pääkir-joituksista oli 14,2 % kirjoitettu lähinnä joidenkin onnettomuuksien johdosta tai niiden jälkeen. Joskus tilanteita oli enna-koitu, mm. juhannuksena ja uutenavuote-na. Kirjoitukset käsitelivät rattijuoppo-ja, rappioalkoholisteja, Leningradin ”vot-katuristeja”, Ruotsin-laivojen häiriöta-pauksia, huumelöytöjä jne.

Raittiusviikoista ja muista säännöllises-ti toistuvista perinteisistä, alkoholin käyttöä vastaan tähdätyistä tapahtumis-ta on ilmestynyt pääkirjoitus usein. Rait-tiusviikot, työväen raittiuspäivät, vuosit-aiset raittiuskokoukset ja rukouslauan-tait ovat olleet virikkeenä 15 %:iin niistä pääkirjoituksista, jotka käsitelivät alko-holikysymystä. Lisäksi ovat raittiusjär-jestöjen kannanotot (esim. johonkin se-minaariin) antaneet kymmenen kertaa aihetta kirjoittamiseen. Näin ”ehdotto-man raittiuden puolestapuhujat” ovat saaneet äänensä kuuluviin hyvinkin usein pääkirjoituspalstoilla. Kohtien 1—3 kir-joituksia ilmestyi runsaimmin 1950-luvul-la, jolloin ne muodostivat jopa kolman-neksen alkoholikirjoittelun kokonaismää-rästä. Raittiusviikko ja raittiuskokoukset kirjoituksiin innoittajina menettivät sit-temmin merkitystään. 1970-luvulla on

Taulukko 4. Alkoholiasiantuntevien pääkirjoitusten julkaisemisen aiheuttaneet virikkeet kahdessatoista lehdessä vuosina 1951—75

	lkm	%
1. Raittiusviikot	113	9,1
2. Työväen raittiuspäivät	32	2,5
3. a) Raittiuskokoukset	36	2,9
b) Rukouslaulantait	6	0,5
c) Raittiusliikkeen kannanotot	10	0,8
4. Hinnanmuutokset		
a) Muutoksen ennakoiminen	49	3,9
b) Muutoksen jälkikommentointi	49	3,9
5. Komiteoiden, mietintöjen luovutta-minen ja niiden kommentointi	68	5,5
6. Human interest -tapaukset, onnet-tomuudet, rikokset, rattijuoppousta-paukset jne.	175	14,2
7. Tilastojen ja tutkimusten julkaise-minen ja kommentointi		
a) Tilastot, Alkon vuosikirjat	137	11,1
b) Tutkimukset, selvitykset	48	3,9
8. Lakiuudistusten käsittely eduskun-nassa ja hallituksessa	99	8,0
9. Kuntatason ratkaisut, oluenmyynti-kiellot jne.	28	2,2
10. Hämeen ym. anniskelu- ja hintako-keilut	20	1,6
11. Kekkosen, Virolaisen ja Pekkarisen puheet	30	2,4
12. Muiden henkilöiden, tutkijoiden, asiantuntijoiden, poliitikkojen, van-keinhoidon jne. lausunnot ja lehtiar-tikkelit	54	4,3
13. Vuosipäivät (perustamisista, kielto-laista jne.)	23	1,9
14. Vähittäisuudistukset (kortin poisto, jakelumuutokset, tölkit jne.)	23	1,9
15. Alkon myyjien lakot	16	1,3
16. Ulkomaiset tapahtumat ja vierailijat	19	1,5
17. Alkon valistustoiminta ja kampanjat	15	1,2
18. AA-liike, kotien, kerhojen ja huolto-loiden perustaminen, A-klinikkasää-tiön vaikeudet jne.	21	1,7
19. Anniskeluesitykset laivoille ja juniin	8	0,6
20. SAK:n ja STK:n hoitoonohjaussopi-mus	7	0,6
21. Autoilijan raittiusvakuutus	6	0,5
22. Vuoden 1969 lainuudistuksen voi-maanastuminen	6	0,5
23. Puolue-elinten kannanotot	7	0,6
24. Muiden kuin raittiusjärjestöjen ja puolueiden kannanotot (lääkärit, nuorisojärjestöt, lakimiehet, kan-sankirkko, SYL, SAL, SSL, taksiliit-to jne.)	15	1,3
25. Raittiusmäärärahojen jako	7	0,6
26. Muut	112	9,0
Yhteensä	1 232	100,0

kirjoitettu vain harvoin varsinaisia "raittiusviikko"-kirjoituksia.

Näissä virikkeissä on siis ollut selvää kasaantumista sekä ajallisesti että myös muutamiin lehtiin. Luonnollista toki onkin, että työväen raittiuspäivään ovat kiinnittäneet huomiota työväenlehdet. Niiden lisäksi vain Kaleva kirjoitti päivän inspiroimana pääkirjoituksen.

Hintojen nousut (ja harvemmin laskut) ja niistä käydyt väittelyt eri ryhmien välillä ovat aiheuttaneet systemaattista kirjoittelua. Selvästi on kuitenkin havaittavissa, että kiinnostus on lähinnä 1970-luvulla entisestään korostunut.

Kaikista "hintakirjoituksista" noin 65 % on kirjoitettu tällä vuosikymmenellä. Tutkimusajanjaksona 1951—75 on hintoja muutettu 39 kertaa (Alkon vuosikirja 1975, 132), ja niistä on julkaistu 12 lehdes-
sä noin 100 pääkirjoitusta. Keskimäärin voidaan siis katsoa, että kukin lehti on reagoinut joka neljänteen korotukseen. Kirjoittelussa on kuitenkin ajallisesti ja lehtikohtaisesti suuria eroja. Niinpä 1950-luvulla ei hintoihin reagoitu niinkään usein ja säännöllisesti kuin varsinkin viimeisten kymmenen vuoden aikana. Kokonaisuaineistosta hinta-artikkeleiden osuus on noin 8 %.

"Luonnollinen" kommentoinnin kohde ovat olleet myös erilaisten komiteoiden mietinnöt: 68 kirjoitusta eli 5,5 % on saanut aiheensa mietintöjen julkaisemisesta ja kannanotoista. On lisäksi huomattava, että useissa muissakin kirjoituksissa palattiin myöhemmin eri komiteoiden suosituksiin, joilla esim. perusteltiin omaa kantaa alkoholipolitiikan eri näkökohdissa.

1960-luvun lopulla hallituksessa ja eduskunnassa alkoholilain uudistuksesta ja keskiolutlain säätämisestä käyty keskustelu aiheutti vilkasta kirjoittelua. Kysessä olevaan aiheoryhmään saattaisi luokittelemattomista kirjoituksista kuulla muutama, sillä vaikka usein ei mainittukaan meneillään olevia uudistusprosesseja, haluttiin ehkä — esim. kirjoittamalla yksittäistapauksista tai paikallisista ongelmista tai kuvaamalla haittavaikutuksia — vaikuttaa kansanedustajiin ja mui-

hin päättäviin elimiin.

Suurehkon virikeryhmän muodostivat eri henkilöiden puheet, lausunnot tai lehtiartikkelit. Näistä luokiteltiin erikseen presidentti Kekkonen, ministeri Virolaisen ja ministeri Pekkarisen puheet. Niitä käsiteltiin yhteensä kolmekymmentä kertaa. Presidentin vuoden 1967 uuden vuodenpuhetta kommentoivat seuraavana päivänä lähes kaikki lehdet. Muut poliitikot, tutkijat, asiantuntijat ja vaikuttajat otettiin huomioon melko usein (54 kirjoitusta eli 4,3 %). Lehdet tuntuvat seuraavan mm. Alkoholipolitiikka-lehden kirjoittelua verrattain laajasti. Kolmea edellä mainittua henkilöä lukuun ottamatta harvan puheita tai artikkeleita käsiteltiin useammin kuin kerran.

Muita merkittäviä virikeryhmiä olivat mm. alkoholipoliittiset vähittäisuudistukset, erilaiset vuosipäivät (mm. 20 tai 30 vuotta kieltolaista), AA-liikkeen toimet, erilaiset kokeilut (ennen muuta Hämeen läänin anniskelukokeilu, jota Aamulehti käsitteli usein). Alkon myyjien lakot olivat parina vuonna kiivaan ihmettelyn kohteena. Sitävastoin Alkon valistustoiminta ja kampanjat eivät suuremmin innostaneet lehtiä. Erilaisten järjestöjen kannanotot (muiden kuin raittiusjärjestöjen ja yksityisten henkilöiden) koottiin kohtaan 24, vaikkakin ne olivat hyvin erityyppisiä. Virike oli kuitenkin näissä tapauksissa jokin yhteiskunnallinen (painostus)ryhmä, jonka kannanoton lehti katsoi kirjoituksen arvoiseksi.

Tarkasteltaessa alkoholikirjoittelua aiheuttaneita tapahtumia lehtikohtaisesti havaitsee suuriakin eroja. Yhtäläisyyksistä voidaan mainita se, että kaikki lehdet ovat kirjoittaneet suurin piirtein yhtä tasaisesti (= suhteessa lehden kokonaiskirjoitteluun) erilaisista onnettomuuksista, takavarikoista ja humalaisten riehumisista eli yleensäkin yksittäisistä tapahtumista sekä erilaisista tutkimuksista ja tilastoista. Suurimpia poikkeuksia ovat Kansan Tahto, joka ei ole julkaissut kummastakaan aihepiiristä yhtään varsinaista kirjoitusta, ja toisaalta Ilta-Sanomat, joka on kirjoittanut muita selvästi enem-

män ennen muuta erilaisista yksittäistapauksista. Jonkinlaista tasaisuutta on myös hintojen seuraamisessa ja lainuudistuksen hallitus- ja eduskuntakäsittelyn kommentoinnissa. Komiteoiden mietintöjä on myös seurattu lähes kaikissa lehdissä yhtä innokkaasti; poikkeuksena ovat vain kansandemokraattiset lehdet, jotka eivät suoranaisesti maininneet eri komiteoiden mietintöjä.

Suurimmat erot ehkä löytyvät "raittiuskirjoittelusta" eli siitä, kuinka monen pääkirjoituksen voitiin päätellä olleen erilaisten raittiusviikkojen, työväen raittiuspäivien ja raittiuskokousten innoittamia.

Oikean kuvan saamiseksi on prosenttilukuja verrattava absoluuttisiin määriin. Niinpä esimerkiksi Kansan Tahto ja Uusi Suomi ovat julkaisseet kumpikin lähes yhtä monta raittiuskirjoitusta, mutta kirjoittelun kokonaismäärien suuren eron vuoksi suhteelliseksi osuuksiksi saadaan Kansan Tahdossa 45 % ja Uudessa Suomessa 15 %. Työväen raittiuspäivän seuraaminen oli säännöllisintä 1950-luvulla. Raittiusviikosta ovat kirjoittaneet useimmin Turun Sanomat (19) ja Eteenpäin (17), vähiten sen sijaan alkoholista kokonaisuutena eniten kirjoittanut Ilta-Sanomat, joka julkaisi vain kolme raittiusviikkokirjoitusta.

Alkoholismia ja alkoholipolitiikkaa koskevissa näkemyksissä vähäisiä eroja

Lehdistö on esittänyt alkoholiongelman syiksi toisaalta yksilöllisiä syitä ja heikkouksia, toisaalta yhteiskunnan nopeaa muutosta ja yhteiskunnallisia epäkohtia. Nämä syyt ovat eräässä mielessä vastakkaisia, mikä korostuu lehtien todistellussa, että ongelman parantamisessa hillintäkeinoja ovat ennen muuta yksilön kasvattaminen ja valistaminen. Yhteiskunnallisten olojen korjaamisesta ei ole suositeltu kovinkaan usein. Lehdet ovat esittäneet yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia syitä rinnakkaisina. Lehdet ovat eräässä mielessä kulkeneet ympyrää: 1950-luvulla ne katsoivat etupäässä yksilöllisten syiden

olevan etusijalla, 1960-luvun lopulla ne puhuivat ympäristöolosuhteista, yhteiskunnan muuttumisesta ja teknisistä järjestelyistä (jakelu jne.), mutta 1970-luvun puoliväliin tultaessa on niissä jälleen saanut jalansijaa käsitys alkoholismin syiden löytymisestä ennen muuta yksilön psyykkisestä ja fyysisestä olemuksesta.

Lehdistö on siis käsitellyt alkoholiongelmaa lähinnä "itse ongelman ehdoilla" eli seurannut sen kehitystä. Se on ollut myös verrattain yhtenäinen kuvauksessaan ja argumentoinnissaan. Kovinkaan suuria eroja ei saatu vasemmistolaisten ja porvarillisten lehtien tai maakunta- ja pääkaupunkilehtien välille.

Vasemmisto- ja porvarilehtien välisistä eroista mainittakoon vain, että alkoholin kulutuksen syinä vasemmistolaiset lehdet pitivät useammin yhteiskunnallisia seikkoja ja porvarilliset lehdet yksilöllisiä seikkoja; samaan tulokseen tuli Pertti Hemánus tutkiessaan lehtien tulkintoja rikollisuuden syistä (Hemánus 1966). Ero olisikin merkittävä, mikäli molemmat lehtiryhmät olisivat olleet selkeämpiä ja johdonmukaisempia linjojensa kannattajia. Tällöinhän vasemmistolehdet olisivat hahmottaneet alkoholiongelman ja sen korjaamisen yhteiskunnan vikana ja yhteiskunnan muuttamisena. Porvarilliset lehdet puolestaan olisivat katsoneet ongelman olevan moraalisemman ja (ehkä aikaa myöten) helpommin korjattavissa yksilöä kasvattamalla. Asia olisi ollut vain järjestys- ja tahdonkysymys. Tällaista eroa ei kuitenkaan analyysin perusteella voida tehdä. Vasemmistolehdet ovat toki korostaneet yhteiskunnallisia syitä, mutta samalla kuitenkin porvarillisten lehtien lailla painottaneet, että syytä on myös yksilössä ja että ongelman korjaaminen voidaan aloittaa myös yksilöön vaikuttamalla. Erot hälvenevät edelleen, kun porvarillisetkin lehdet ovat korostaneet ympäristöstä ja yhteiskunnallisista oloista johtuvia syitä.

Joissakin erillisissä kysymyksissä, kuten alkoholin mainonnassa, vasemmisto- ja porvarilehtien mielipiteiden ero on toki selvä. Vasemmistolehdet ovat vas-

tustaneet alkoholin mainontaa ja porvarilehdet puoltaneet sitä.

Suuria eroja ei ole liiemmästi havaittavissa myöskään eri puolueiden pää-äänenkannattajien ja maakuntalehtien välillä. Kirjoittelun määrässä löytyi merkitävä ero vain keskustapuolueen maakuntalehden Savon Sanomien (161) ja Suomenmaan (51) välillä. Eri kysymysten käsittelyssä ja argumentoinnissa ei ole suuria eroja. Jos pää-äänenkannattaja on puoltanut jotain seikkaa, on maakuntalehtikin suhtautunut siihen myönteisesti. Tämä on luonnollista, sillä puoluelehtien pääkirjoitukset seuraavat varmasti puolueen hahmottelemia yleislinjoja. Muutaman kerran on jopa julkaistu molemmissa puolueen lehdissä samat, puolueen artikkelitoimiston laatimat alkoholipääkirjoitukset.

Ilta-Sanomat poikkesi ”ryhmänä” ehkä eniten kokonaisuudesta. Se kirjoitti muita enemmän, kiinnitti paljon huomiota kaikenlaisiin yksityistapauksiin ja esitti kantansa verrattain kärkevästi. Tämän voidaan katsoa johtuvan iltalehden luonteesta yleensä. Alkoholi on kysymys, joka koskettaa ja kiinnostaa suurinta osaa suomalaisista. Alkoholiotsikoissa on tiettyä myyvyyttä.

Argumentaatio hajanaista

Lehtien suhtautuminen eri kysymyksiin on ollut hajanaista. Ne ovat usein esittäneet samasta osakysymyksestä vastakkaisia argumentteja. Näin on tapahtunut myös lyhyellä aikavälillä. Lehti on esimerkiksi eri vuosina kannattanut tai vastustanut hinnankorotuksia käyttäen kummallakin kerralla samaa perustetta. Samoin on ollut asia jakelun laajennuksien ja keskioluen vapauttamisen ollessa kyseessä.

Hajanaisuudesta huolimatta voi tehdä sen johtopäätöksen, että lehdistö on tutkittuna ajanjaksona suoraviivaisimmin puolustanut erilaisia vapautuksia, lain uudistamista, arvostellut raittiusliikkeen vanhoillisuutta, vastustanut hinnankorotuksia ja katsonut, että hinnankorotusten takana on lähinnä valtion rahantarve.

Tutkimuksessa pyrittiin lisäksi selvittämään, miten lehdet ovat perustelleet asennoitumistaan erilaisiin alkoholipoliittisiin kysymyksiin. Lehdistön käyttämien argumenttien määrä osoittautui verrattain suppeaksi. Varovaisesti voitaisiin yhteenvetona sanoa, että argumentaatio on tullut 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla konkreettisemmaksi ja selvemmäksi kuin tutkimusjakson alkupuolella. Argumentaatiossaan lehdistö on kokonaisuutena siirtynyt ehdottomuudesta ja moralisoinnista liberaalisemmalle linjalle, mutta kovinkaan looginen ja yhtenäinen tämä linja ei kuitenkaan ole.

Kirjallisuus

Alkon vuosikirja 1975. Helsinki 1976

Hemánus, Pertti: Helsingin sanomalehtien rikosaineisto. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, vol. 6. Keuruu 1966

Hemánus, Pertti: Sanomalehtien pääkirjoituksen päämääristä ja keinoista. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, monistesarja 10/1972

Immonen, Erkki J.: Alkoholipolitiikka ja lehdistö. Sisällönerittely alkoholipolitiikkaa koskevista pääkirjoituksista viiden päivälehdien palstoilla 1919—31. Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiön julkaisu 8/1. Helsinki 1958

Jokelin, Renny: Alkoholipolitiikka ja päivälehdistö. Alkoholipoliittisen kirjoittelun kehittyminen ja argumentaation rakenne 12 päivälehdessä vuosina 1951—75. Pääkirjoitusanalyysi. Tutkimusraportti (käsikirjoitus). Tampere 1977

Mäkelä, Klaus & Österberg, Esa: Alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1951—1973 I—II. Alkoholipolitiikka 40 (2 & 3): 53—60 & 99—108, 1975

Suomen virallinen tilasto 1976

Österberg, Esa: Alkoholin kulutus Suomessa ja Ruotsissa vuosina 1951—1973. Muistio 1975.

Alkoholipolitiikka Vol. 43: 255—263, 1978